

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ӘОЖ 811.512.122:801.53+378 (075)

Қолжазба құқығында

БЕЛАСАРОВА ЖАЙДАРКУЛ ТАУИРБАЕВНА

**М. Томанов еңбектеріндегі қазақ тілі тарихи грамматикасының
теориялық мәселелері және оқыту жолдары**

6D011700 Қазақ тілі мен әдебиеті
Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін жазылған диссертация қолжазбасы

Ғылыми кеңесшісі
Ж.Қ. Балтабаева, пед.ғ.д., профессор
Шетелдік ғылыми кеңесшісі
PhD doctor, professor Ibrahim Dilek

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2016

Мазмұны

КІРІСПЕ.....	
.3	
1 М. ТОМАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ТІЛІ ТАРИХИ ГРАММАТИКАСЫ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	11
1.1 М. Томановтың түбір теориясы туралы тұжырымдары мен қазақ тілі тарихын жүйелеудегі ұстанымдарының ғылыми маңызы.....	11
1.2 Қазақ тілі дыбыстық жүйесінің тарихи ерекшеліктері мен даму сипаты.....	29
1.3 Морфологиялық тұлғалардың қалыптасуымен даму тарихы.....	41
Бірінші тарау бойынша түйін.....	71
2 М. ТОМАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТАРИХИ ГРАММАТИКА МӘСЕЛЕЛЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	74
2.1 Жоғары оқу орындарында М. Томановтың тарихи грамматикаға қатысты зерттеулерін оқытудың философиялық қағидалары.....	74
2.2 М. Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың психологиялық шарттары.....	85
2.3 М. Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың педагогикалық негіздері.....	99
Екінші тарау бойынша түйін.....	115
3 М. ТОМАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТАРИХИ ГРАММАТИКА МӘСЕЛЕЛЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ.....	117
3.1 М. Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың әдіс- тәсілдері.....	117
3.2 М. Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін өздік жұмыс тапсырмалары арқылы оқыту.....	129
3.3 Тарихи грамматика мәселелерін кешенді жұмыс түрлері арқылы оқыту және эксперимент жұмыстарының қорытындылары.....	141
Үшінші тарау бойынша түйін.....	156
Қорытынды.....	
159	

Пайдаланылған		әдебиеттер
.....	164	
Қосымша		
А.....		173

КІРІСПЕ

Жұмыстың жалпы сипаттамасы

Кез келген елдің білім беру жүйесі мен мемлекеттік идеологиясының үнемі өзара байланыста, тығыз бірлікте жүзеге асырылуы – сол елдің болашағының баянды болуының кепілі. Сондықтан да әлемдік кеңістікте Қазақстанның «Ұлы Дала Елі» имиджін қалыптастыру күн тәртібіне қойылып отырған қазіргі уақытта ұлттық құндылықтар мен өркениет талаптарының ұштасуына негізделген жаңаша оқыту бәсекеге қабілетті, өзгермелі дүние жағдайына бейім маман даярлаудың басты шарты болып саналады. Бұл, әсіресе, гуманитарлық ғылымдар бойынша озық үрдістерді, оның ішінде тіл, тарих салаларындағы ғылыми зерттеулердің нәтижелерін үнемі жаңғыртып, жаңа заман талабына сай білім мазмұнына кіріктіріп отыруды қажет етеді. Бұл орайда отандық ғалымдардың еңбектерін бүгінгі заман биігінен қайта бағамдап, жаңаша талдау ұтымды саналады.

Ең бастысы, ғылыми-зерттеу жұмысының тууы, ғылыми-теориялық деңгейге жетуі, ең алдымен, авторға, оның дарыны мен білім-білігіне, біліктілігіне тікелей байланысты. Осы орайда қазақ лингвистикасының дамуына сүбелі үлес қосқан, ұлттық қана емес, түркі әлеміне танымал, қазіргі дамыған ғылымның іргетасын қалаған сөз шежірешілерінің ғылыми шығармашылығы мен зерттеулерінің маңызы мен мәнін таныстыруға арналған есімнамалық зерттеулердің ғылыми-теориялық кеңістігі жылдан жылға кеңейіп келе жатқаны анық. Атап айтқанда, А. Байтұрсынұлы [1], Қ. Жұбанов [2; 3; 4; 5], Қ. Кемеңгерұлы [6], Н. Сауранбаев [7, 8], Ғ. Мұсабаев [9] және т.б. тілші-ғалымдардың қаламынан туған ғылыми-зерттеу еңбектерінің маңызы мен қазақ тіл білімінің қалыптасып дамуына қосқан үлесі туралы ғылыми жұмыстар жазылып, тиісті бағасын алды. Осы ретте диссертациялық жұмыстың өзегіне көрнекті ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор Мархабат Томановтың қазақ тілінің тарихи грамматикасына қатысты жазылған зерттеу жұмыстарында айқындалған тұғырлы тұжырымдар мен ғылыми бағыттарды саралау және оны жоғары оқу орындарының филология факультеті студенттеріне, болашақ тілші педагогтерге оқытудың әдістемелік жүйесін ұсыну, оның тиімділігін дәйектеу көзделді.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Адамзат дамуының тегершігі болып табылатын тіл – әрі қоғамды дамытатын, әрі сол арқылы өзі де дамып отыратын күрделі де кешенді құбылыс. Тілдің дамуының негізгі көрсеткіші көркем әдеби тіл болса, сол көркем де кестелі тілдің даму және қалыптасу жолдарын ғылыми тұрғыдан кең түрде зерттеудің және оның нәтижелерін білім беру жүйесіне енгізудің де маңызы ерекше. Бұл өз кезегінде тәуелсіздігіміздің тұғырын берік ету мақсатында жас буынның өз тарихына, рухани мұраларға деген жаңаша көзқарастарын қалыптастыруға, олардың жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді. Сондықтан тарихи мұраларды зерделеген еңбектерді бүгінгі уақыт талабы биігінен қайта саралап, тың тұжырымдар жасаудың қажеттігі туындап отыр.

Бұл орайда отандық лингвистиканың дамуына үлес қосқан профессор М.Томанов мұралары тоталитарлық билік үстемдік еткен кеңестік кезеңнің өзінде-ақ тілдік фактілерге сүйене отырып, қазақ тілінің бастау негіздерін айқындап беруімен, тілдің жаратылысындағы өзгерістерді ғылыми тұрғыдан саралаған ой-тұжырымдарымен бағалы, тілдің түркілік-тарихи сипатын дәлелдеген пайымдауларымен маңызды. Сол себепті болашақ филолог-мамандарға ғалым еңбектерін арнайы ұсыну арқылы олардың танымын кеңейтуге, өз тілінің тарихи даму жүйесін бағамдауына мүмкіндік беріледі. Оған қоса, және ең маңыздысы мұндай білім жүйесі болашақ маманның рухани әлемін байытып, өз пәнінің ұлт болашағын тәрбиелеудегі рөлін түсінуіне ықпал етеді, «Мәңгілік елдің мәңгілік тіліне» қызмет ету жолындағы кәсіби жауапкершілігін күшейтеді. Сондықтан ғалым М. Томановтың қазақ тілінің тарихи грамматикасын оқытудың әдіснамалық негіздерін айқындау, заманауи технологиялар арқылы студенттерді зерттеушінің пайымдауларын талдауға, зерделеуге баулу, болашақ педагог мамандарға өзіндік ізденістер жасату жолымен тіл мен тарихтың өзара сабақтастығын таныту нәтижесінде олардың ойлау, сөйлеу, іздену мәдениетін дамытудың ғылыми-әдістемелік жүйесін жасау көзделеді.

Диссертациялық жұмыста М. Томановтың еңбектеріндегі қазақ тілінің тарихи грамматикасының теориялық мәселелерін жаңаша қарауға мән берілді. Тіл тарихын зерделеген ғалымның еңбектеріне сүйеніп, тіл жүйесіндегі құрылымдық өзгешеліктер мен өзгерістердің тілдік-семантикалық заңдылықтары ашылып, теориялық пайымдауларының отандық ғылымдағы мәні дәйектеледі.

М.Томанов – отандық лингвистиканың түркология саласы бойынша тілдің тарихына қатысты іргелі мәселелерді жаңа көзқарас тұрғысынан талдап, өзінің концептуалдық тұжырымдарын енгізген ғалым. Ол көне түркі жазбалар тілінің қазақ тілімен ұқсастығын, сабақтастығын негіздей келе, тіл дамуындағы басты ерекшеліктерді, негізгі заңдылықтарды анықтады. Зерттеуші түркологияның фонетика, морфология салалаларына қатысты өзіне дейін жазылған ғылыми зерттеулерді қайта бағамдап, қазақ тілінің тарихи даму жолына қатысты тың байламдар жасап, соны пікірлер айтты. Нәтижесінде түбір теориясында жаңа бағыттың сүрлеуін салды. Қазақ тілінің тарихи даму үдерісін кешенді түрде зерттеп, оның ғылыми сала ретінде қалыптасуына жол ашты, тарихи-танымдық-лингвистикалық деңгейін жаңа сапаға көтерді. М. Томановтың басты ғылыми ұстанымы – фонетиканы лексикологиядан, лексикологияны морфологиядан, оны синтаксистен бөліп қарауға болмайды деген қағида болды. Көне түркілік мұралар мен М. Қашқари еңбектеріне сүйеніп жасаған ғылыми-теориялық тұжырымдары қазақ тілінің тарихи жүйесін негіздеуде жетекші рөл атқарады. Қазақ тілінің тарихи грамматикасын диахрониялық және синхрониялық бағытта терең талдаған М. Томановтың ғылымизерттеулерін саралап, олардың негізгі - теориялық бағыттарын анықтау және оны жоғары оқу орындарында оқытудың философиялық, педагогикалық, психологиялық негіздерін айқындай отырып, кредиттік оқу жүйесі талаптарына сай жаңаша

меңгертудің әдістемелік жолдарын саралау зерттеу жұмысының өзектілігін көрсетеді.

Тақырыптың зерттелу деңгейі. Профессор М. Томановтың еңбектерін өзінің зерттеу нысаны етіп алған диссертациялық жұмыс жазылмаған. Дегенмен, тіл тарихына қатысты түрлі деңгейдегі зерттеу еңбектерде ғалымның ой-пікірлері мен тұжырымдары негізге алынған. Ал ғалым мұралары туралы арнайы басылым беттерінде жарық көрген бірқатар ғылыми мақалалар бар. Ғалымның еңбектері туралы салиқалы ғылыми пайымдаулар, тұщымды ой-пікірлер білдірген зерттеушілер Қ. Есенов, Ш.Сарыбаев, Ә. Құрышжанұлы, Б. Сағындықұлы, Ж. Манкеева, А. Салқынбай және т.б. көрнекті ғалымдардың мақалалары диссертациялық жұмыста негізге алынды.

Зерттеу нысаны: педагогикалық жоғары оқу орындарында қазақ тілінің тарихи грамматикасын оқыту үдерісі.

Зерттеу пәні: қазақ тілі тарихи грамматикасының ғылым саласы ретінде қалыптасып, дамуындағы профессор М. Томановтың ғылыми мұраларының маңызын танытудың, ғалымның ой-тұжырымдары мен пайымдауларын жаңа заман талабы тұрғысынан меңгертудің әдістемелік жүйесі.

Зерттеудің мақсаты: профессор М. Томановтың қазақ тілінің тарихына қатысты жазған ғылыми-зерттеу жұмыстарын талдап, ғалым негіздеген теорияларды болашақ филолог мамандар дайындайтын жоғары білім беру жүйесінде оқытудың әдіснамалық негіздерін айқындап, әдістемесін жасау және оның тиімділігін дәйектеу.

Зерттеу жұмысының міндеттері:

- түркітану мен қазақ тіл біліміндегі түбір теориясына қатысты және тіл тарихын кезеңге бөлу мен қазақ тілінің тарихи дамуын жүйелеудегі профессор М.Томановтың теориялық тұжырымдарының маңызын анықтау;

- М.Томановтың қазақ тілінің тарихи фонетикасы мен тарихи морфологиясының негізін қалаған, грамматикалық категориялар (көптік, септік, жіктік) тарихын жүйелеу мен дамуына байланысты іргелі теориялық байламдарын негіздеу;

- М. Томановтың қазақ тілінің тарихи грамматикасын оқытудың әдіснамалық негіздерін айқындау;

- қазақ тілінің тарихи грамматикасының білім мазмұнын М.Томанов негіздеген ғылыми-теориялық пайымдауларымен жетілдіру жолдарын негіздеу;

- профессор М. Томанов мұраларын оқытуда инновациялық технологиялар мен әдістерді қолданудың әдістемесін жасау және оның тиімділігін эксперимент нәтижелері арқылы дәйектеу.

Зерттеудің болжамы: *егер* профессор М. Томановтың қазақ тілінің тарихи грамматикасына қатысты ғылыми-зерттеу жұмыстарындағы теориялық пайымдаулары сараланып, олардың отандық лингвистика саласын дамытудағы мәні айқындалса, осы пайымдаулар арқылы жоғары білім жүйесіндегі қазақ тілі тарихының білім мазмұны тереңдетіліп, оқыту жүйесі жетілдірілсе, *онда* болашақ филолог-мамандардың кәсіби-танымдық әлеуеті

көтеріліп, қазақ тілінің тарихи грамматикасы туралы дүниетанымы кеңейтіліп, оқу-ізденімдік, коммуникативтік-когнитивтік қабілеттері дамытылар еді. **Өйткені** ғалымның теориялық пайымдаулары түбір теориясының дамуындағы негізгі бағыттарды анықтауға, қазақ тілінің фонетикасы мен морфологиясының тарихын терең тануға, тіл тарихын кезеңге бөлу мен қазақ тілінің тарихи дамуын жүйелеуге қатысты жаңаша ізденістер жасауға мүмкіндік береді, мәдени-коммуникативтік дағдыларды меңгеруге ықпал етеді.

Зерттеудің жетекші идеясы. М. Томановтың қазақ тілінің тарихи грамматикасына қатысты еңбектері – қазақ лингвистикасы тарихында өзіндік орны бар құнды мұра. Ғалымның қазақ тілінің тарихи грамматикасына қатысты ой-тұжырымдарын жоғары білім жүйесінде қосымша оқу пәні ретінде оқыту болашақ кәсіби мамандардың қазақ тіл білімінің дамуындағы тарихи сабақтастықты тануына септігін тигізеді.

Зерттеу жұмысының әдіснамалық негізі. Зерттеу жұмысының әдіснамалық негізі ретінде жалпы тіл білімі, түркітану, қазақ тілінің тарихи грамматикасына қатысты теориялар, философиядағы тіл, сана, тарихи жад, жеке тұлға туралы ілімдер, педагогикадағы білім мен тәрбиенің бірлігі, оқытудың жаңа жүйесі мен талаптары туралы қағидалар, психология ғылымындағы қазіргі заман студенттерінің жас және психологиялық ерекшеліктері туралы тұжырымдар алынды. Сондай-ақ, диссертациялық жұмыста қазақ тілін оқыту әдістемесіне байланысты заманауи теориялары мен оқыту технологиясының жетістіктері, оқытудың тиімді әдістері туралы пайымдаулар басшылыққа алынды.

Зерттеу әдістері. Диссертациялық зерттеудің теориялық тұжырымдарын айқындауда анализ, синтез, сипаттау, тарихи-салыстыру, мәнмәтіндік, семантикалық талдау әдістері қолданылды. Оқыту әдістемесін жүйелеуде индуктивті, дедуктивті және эксперимент әдістері пайдаланылды.

Зерттеу жұмысының кезендері:

1. Бірінші кезеңде (2012 -2013 жылдар) зерттеу тақырыбының проблемаларын, ғылыми-теориялық негіздерін айқындау үшін М. Томановтың, отандық және шетелдік ғалымдардың тіл тарихын зерделеген еңбектерімен танысып, оларға талдау жасалып, болашақ зерттеудің негізгі бағыттары нақтыланды.

2. Екінші кезеңде (2013-2014 жылдар) зерттеу жұмысының негізіне алынатын қағидағдар, жетекші идеялар айқындалды; жоғары мектепте қазақ тілінің тарихи грамматикасын оқытудың басым бағыттары сараланды; тарихи грамматиканы оқытудың ұстанымдары анықталды; қосымша пәннің мазмұндық-құрылымдық жүйесі жобаланды; оны оқытудың кешенді тапсырмалар жүйесі жасалып, тиімді жолдары мен амал-тәсілдері қалыптастырушы эксперимент арқылы сынақтан өткізілді; оқу бағдарламасы, оқу материалдарының кешені даярланып, тәжірибелік байқаудан өткізілді.

3. Үшінші кезеңде (2014-2015 жылдар) зерттеу нәтижелері бір жүйеге түсіріліп, жинақталды, қорытындыланды: тақырып бойынша білім мазмұны нақтыланды; білім сатылары бойынша СӨЖ/СОӨЖ тапсырмалары мен әдіс-

тәсілдер нақтыланды; бақылау және қалыптастыру эксперименттерінің нәтижелеріне сандық және сапалық талдау жасалып, студенттің тұлғалық деңгейін көтерудегі маңызы мен рөлі дәйектелді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

- профессор М. Томановтың түркітану мен қазақ тіл біліміндегі түбір теориясы мен оның қалыптасу және даму заңдылықтары туралы ғылыми тұжырымдары алғаш рет арнайы зерттеу нысанына алынып, жүйеленді, қазақ тілі тарихи грамматикасының дамуындағы ғалымның теориялық тұжырымдарының мәні анықталды;

- тіл тарихын кезеңге бөлу мен қазақ тілінің тарихи дамуын жүйелеудегі, қазақ тілінің тарихи фонетикасы мен тарихи морфологиясына қатысты зерттеулерінің ғылыми маңызы сараланды, сөз дамуындағы негізгі заңдылықтарды анықтауы теориялық үлкен жетістік ретінде танытылды;

- жоғары білім жүйесінде оқытылатын қазақ тілінің тарихи грамматикасының білім мазмұнын профессор М. Томанов тұжырымдарымен толықтырудың жолдары сараланды, қосымша оқу пәнінің мазмұндық-құрылымдық жүйесі анықталып, оқу бағдарламасы түзілді;

- М. Томановтың қазақ тілі тарихында жасаған түбірлі өзгерістерге тірек болған жаңа көзқарастарын оқытудың философиялық, педагогикалық және психологиялық негіздері айқындалды;

- М. Томановтың ғылыми мұраларын оқытудың талаптары мен қағидалары анықталды;

- қазақ тілінің тарихи грамматикасын М. Томанов еңбектері негізінде оқытудың біртұтас әдістемелік жүйесі ұсынылып, олардың тиімділігі дәйектелді.

Зерттеу жұмысының материалдары мен дереккөздері.

Диссертациялық жұмыстың негізгі дереккөзі ретінде М. Томановтың «Қазақ тілінің тарихи грамматикасы», «Түркі тілдерінің салыстырмалы грамматикасы», «Тіл тарихы туралы зерттеулер», «Түркі тілдерінің салыстырмалы фонетикасы» атты еңбектері мен әр жылдары жарық көрген ғылыми-зерттеу мақалалары пайдаланылды. Сонымен бірге М. Томановтың ғылыми шығармаларын талдауға арналған Қ. Есенов, Ә. Құрышжанов, Б. Сағындықұлы, Ж. Манкеева, А. Салқынбай және т.б. ғалымдардың мақалалары басшылыққа алынды.

Зерттеудің теориялық және практикалық маңызы. Зерттеу жұмысының теориялық маңыздылығын М. Томановтың қазақ тілінің тарихи грамматикасына қатысты зерттеулерін терең қарастыру арқылы қазақ тілінің тарихи даму ерекшелігін болашақта зерделеудің басты тұжырымдамалық бағыттарын анықтаумен дәйектеуге болады. Диссертациялық жұмыста алынған жекелеген нәтижелер қазақ тіл білімі тарихының негізгі теориялық мәселелерін шешуде өзіндік деңгейде үлес қоса алатындығы сөзсіз. Қазіргі қазақ тілінің даму жолдарын пайымдау үшін диахрондық бағытта жүргізілген мұндай ғылыми зерттеулер қазақ тіл білімінің фонетика, морфология, лексикология, стилистика салаларынан ғылыми еңбектер, әдістемелік құралдар жазуда септігін тигізеді деп санаймыз.

Диссертациялық жұмыстың практикалық маңыздылығы оқу процесіне қатысты анықталады. Жоғары оқу орындарындағы филология және журналистика факультеттерінде «Қазақ тілінің тарихы», «Қазақ әдеби тілі», «Қазақ тілінің тарихи грамматикасы» курстары бойынша дәрістер оқуда көмекші құрал ретінде, семинар сабақтарында, сондай-ақ, арнаулы курс мазмұнын анықтауда оқу материалдары ретінде пайдалануға болады.

Қорғауға ұсынылатын тұжырымдар:

- профессор М. Томановтың түркітану мен қазақ тіл біліміндегі түбір теориясының қалыптасу және даму заңдылықтары туралы ғылыми тұжырымдары қазақ тілі тарихи грамматикасының дамуында маңызды рөл атқарады;

- тіл тарихын кезеңге бөлу мен қазақ тілінің тарихи дамуын жаңаша зерделеген М.Томановтың қазақ тілінің тарихи фонетикасы мен тарихи морфологиясына қатысты тұжырымдарын қазақ сөзінің дамуындағы негізгі заңдылықтарды анықтаған, әдіснамалық деңгейдегі теориялар деп бағалауға болады;

- жоғары білім жүйесінде оқытылатын қазақ тілінің тарихи грамматикасының білім мазмұнын профессор М.Томанов тұжырымдарымен толықтыру мақсатында қосымша оқу пәнін енгізу арқылы студенттердің кәсіби-интеллектуалдық әлеуетін жоғарылатуға, дүниетанымын кеңейтуге мүмкіндік беріледі;

- М. Томановтың қазақ тілі тарихында жасаған түбірлі өзгерістерге тірек болған жаңа көзқарастарын оқыту ұлттық философияның, заманауи педагогика мен психология ғылымдарының жетістіктеріне сүйеніп, тұлғалық-әрекеттік бағытта жүзеге асырылуы шарт;

- М. Томановтың ғылыми мұраларын меңгертуде оқу мотивациясын дамытатын инновациялық технологиялар мен интерактивтік әдістерді жүйелі қолдану арқылы болашақ филолог-мамандардың кәсіби-тұлғалық деңгейін жоғарылатуға мүмкіндік туғызылады;

- қазақ тілінің тарихи грамматикасын жан-жақты меңгертуде М. Томанов еңбектеріне негізделген оқытудың біртұтас әдістемелік жүйесі СӨЖ/СОӨЖ тапсырмалары арқылы студенттердің мүмкіндігі мен мүддесіне сай кешенді қамтылған жағдайда жоғары кәсіби білімнің сапасын арттыруға ықпал етеді. Ол үшін оқыту жүйесінің компоненттері оқыту мақсатына сай өзара байланыста жүргізілуі тиіс.

Зерттеу жұмысының апробациясы

Зерттеу жұмысының негізі тұжырымдары мен нәтижелері халықаралық ғылыми конференцияларда баяндалып, ғылыми семинарларда талданды. Атап айтқанда: Н. Оралбайың 85 жылдық мерейтойына арналған «Заманауи филологиялық ғылымдар» атты Халықаралық ғылыми-теориялық конференцияда (Алматы, 2013), «Актуальные проблемы диалектологии языков России» атты XIV-ші Жалпыресейлік ғылыми конференцияда (Уфа, 2014), «The International Conference on Transformation of Education» атты Халықаралық конференцияда (London, 2013), «Өзбекстан Республикасының үздіксіз білім беру саласындағы кәсіби сөйлеу құзыреттіліктерін

калыптастыру және іске асыру мәселелері» атты Республикалық семинарда (Ташкент, 2013), «Инновация және білім беру технологиялары» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияда (Жетісай, 2014), «Академик Ө. Айтбайұлы және мемлекеттік тіл мәселелері» атты Халықаралық ғылыми-теориялық конференцияда (Алматы, 2016) баяндалды.

Зерттеу жұмысының құрылымы мен мазмұны: Диссертация кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан және пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшадан тұрады.

Диссертациялық жұмыстың кіріспе бөлімінде тақырыптың өзектілігі, зерттеудің зерттелу деңгейі, нысаны, пәні, мақсаты мен міндеттері, болжамы, жетекші идеясы, зерттеу жұмысының әдіснамалық негізі, әдістері, ғылыми жаңалығы, зерттеу жұмысының материалдары мен дереккөздері, зерттеудің теориялық және практикалық маңызы, қорғауға ұсынылатын тұжырымдар мен зерттеу жұмысының апробациясы көрсетілген.

Диссертацияның «М.Томанов еңбектеріндегі қазақ тілі тарихи грамматикасы мәселелерінің теориялық негіздері» деп аталатын тарауы «М. Томановтың түбір теориясы туралы тұжырымдары мен қазақ тілі тарихын жүйелеудегі ұстанымдарының ғылыми маңызы», «Қазақ тілі дыбыстық жүйесінің тарихи ерекшеліктері мен даму сипаты», «Морфологиялық тұлғалардың қалыптасуы мен даму тарихы» атты тармақтардан тұрады. Бұл тарауда түбірдің тарихи даму бағыты туралы қазақ тіл білімінде алғашқылардың бірі болып ғылыми зерттеулер жазған, профессор М. Томановтың қазақ тілі тарихи грамматикасы жайындағы тың тұжырымдары мен қазақ тілі тарихын жүйелеудегі ұстанымдары түркі тілдерін зерттеуші ғалымдардың еңбектерімен салыстырыла – салғастырыла отырып жүйеленіп, сарапаталып, талданды.

«М.Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың әдіснамалық негіздері» атты екінші тарау «Жоғары оқу орындарында М. Томановтың тарихи грамматикаға қатысты зерттеулерін оқытудың философиялық қағидалары», «М. Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың психологиялық шарттары», «М.Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың педагогикалық негіздері» тармақтарынан тұрады. Аталған тарау М. Томановтың қазақ тілі тарихи грамматикасына қатысты еңбектерін оқытудың әдіснамалық негіздеріне арналып, ғалым еңбектерінің философиялық, психологиялық, педагогикалық тұрғыдан ашыла меңгерілуінің қағидалары мен шарттарына арналды.

Үшінші тарау «М. Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың әдістемелік негіздері» деп аталады. Бұл тарау «Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін оқытудың әдіс-тәсілдері», «М. Томанов еңбектеріндегі тарихи грамматика мәселелерін өздік жұмыс тапсырмалары арқылы оқыту», «Тарихи грамматика мәселелерін кешенді жұмыс түрлері арқылы оқыту және эксперимент жұмыстарының қорытындылары» тармақтарынан тұрады. Тарауда М.Томановтың ғылыми еңбектерін қазақ тілінің тарихи грамматикасын қосымша оқу пән аясында

оқытуда пайдаланылған жұмыстар эксперимент нәтижелері арқылы таразыланды. Болашақ филолог-мамандардың кәсіби білімі мен білігін, сөйлеу дағдысын, өзіндік ойлары мен шығармашылық қабілетін дамытуда ұсынылған әдістемелік жүйенің тиімділігі дәлелденді.